

УДК 711.2:711.4.01

Дюжев С.А.,

sdyuzhev@gmail.com, ORCID:0000-0003-0218-1231,

Інститут архітектурного менеджменту, м.Київ

DOI: 10.32347/2076-815x.2019.70.199-216

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МІСЬКОГО ЛАНДШАФТУ, ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ТА ПИТАННЯ ЙОГО МОРФОТИПІЗАЦІЇ

Розглянуто питання збереження та використання культурно-історичної спадщини у контексті цивілізаційної ідентичності міського ландшафту і актуальності встановлення закономірностей та обґрунтування вибору типів його трансформаційних змін. Відмічено репрезентативну роль міського ландшафту стосовно ходу і результату експлікації ансамблю культурних форм розселення різних епох, інтенсивності і характеру залучення їхніх ресурсів для створення цивілізаційного капіталу ландшафтного феномену розселення. Окреслено чотири класи морфогенетичних типостворюючих характеристик середовища процесів розселення та відповідні групи критеріїв оцінки вибіркової атрактивності (відбитків ознак ідентичності) міського середовища і ефективності режимів міських процесів.

Ключові слова: культурні форми дійсності, цивілізаційний капітал, міський ландшафт, цивілізаційна ідентичність, середовище і процеси розселення, логос-системний механізм, тригер-схеми, морфотипізація, морфотипологічні характеристики, управлінські дії.

У теперішній час зміни історичних епох стає остаточно зрозумілим, що не існує простих і однозначних рішень складних проблем сучасності, й перш за все – у сфері містобудування. Так на шляху вирішення затяжної (у наших краях) проблеми збереження, оновлення та використання культурної спадщини окрім матеріально-ресурсних факторів існують, на наш погляд, дві професійно-світоглядні перешкоди: це фокусування (як у Законі "Про охорону культурної спадщини", так й у ДБН "Планування і забудова територій") в основному на власне пам'ятки та об'єкти культурної спадщини і встановлення зон їхньої охорони та зон регулювання забудови, а також акцентування на заходах щодо збереження пам'яток і традиційного характеру історичного розпланування та забудови. Немає сумніву стосовно надзвичайної важливості реалізації зазначених завдань та заходів, проте цього недостатньо для вирішення проблеми, що розглядається (відомо, що пам'ятки архітектури, наприклад, спотворюють без порушення меж охоронних зон).

Те, що потрібен більш широкий контекст розгляду даного тематизму, відоме не відсьогодні. Так у оглядовій інформації стосовно проблем реконструкції міського середовища Г.Б. Омеляненко відзначає, що у відповідній Інструкції 1949 р. вказано: до пам'яток архітектури відносяться не тільки окремі будинки, ансамблі, але й міста, населені пункти або їхні частини, а період 1980-1990 років характеризується загостреною увагою до активного включення спадщини у середовище розвитку міста, до містоформуючої ролі пам'яток історії і культури, використання соціально-культурного потенціалу історичного міського середовища, а не тільки окремих цінних споруд і комплексів. Тому порушується питання стосовно статусу і предмету охорони та використання історичного міського ландшафту як пам'ятки містобудування, коли цінність об'єктів містобудівного масштабу зафіксована у Міжнародній хартії по консервації і реставрації пам'яток і визначних місць (Венеція, 1964) і у Міжнародній хартії щодо охорони історичних міст (Вашингтон, 1987). Визначається актуальним містобудівний підхід до вирішення завдань комплексного збереження і використання спадщини із застосуванням різних видів трансформаційних дій (як-то регенерація, модернізація, реконструкція, нове будівництво) задля забезпечення збереження цінностей минулого, пристосування історичного середовища до вимог сучасного життя, розповсюдження специфічних характеристик історичного обличчя на всю територію міста з метою збереження (відтворення) його індивідуальності, що має "пронизувати" усі містобудівні рішення [1].

Аналогічний підхід був запропонований Є.Є. Водзинським (1990) для визначення основних напрямків розвитку історичного міста з урахуванням територій у зоні розташування та композиційного впливу пам'яток історії і культури, коли мають бути дотримані режими використання таких територій з поділом їх на зону консервації (збереження), де головними є вимоги збереження історично сформованого міського (природно-техногенного) середовища та відтворення його втрачених цінних елементів та якостей, і зону синтезу (регульованої реконструкції) – регулювання забудови, яка є буферною і водночас сполучною зоною між старим і новим, здійснює органічний перехід від старовинних міських утворень до сучасних [2].

Майже 30 років тому були визначені зміни у методологічних підходах до виявлення і оцінки культурно-історичної спадщини міст: oprіч фіксації та інвентаризації цінностей виявляються також властивості історичних об'єктів, що мають значення для перетворення міського середовища, мережі обслуговування, транспортної інфраструктури як для старих, так й для нових районів міста. Передбачається розгляд історичної міської забудови як цілісного,

естетично цінного масиву, що формує обличчя фрагментів міського середовища [3].

Встановлення закономірностей та обґрунтування вибору типів трансформаційних змін міського ландшафту (стану міського середовища і режимів здійснення міських процесів) стає актуальним завданням сучасного містобудування, що потребує й нових теоретико-методологічних засад. Одним з таких напрямів теоретичних обґрунтувань є дослідження Є.В. Швець особливостей становлення та перетворення мультикультурного міського середовища у рамках креативно-рекурсивної концепції розселення на основі змістовного артикулювання архітектурно-містобудівної складової цивілізаційного підходу [4; 5].

Містобудівна діагностика стану духовно-матеріального базису життєдіяльності (міського ландшафту як єдності процесів і середовища розселення) конкретної цивілізації і планування здійснення його трансформаційних змін (стратегічне планування ландшафтного цілого) – основний зміст прийняття планувальних управлінських рішень щодо вибору цивілізаційного шляху у періоди змінювання циклоstadій та фаз розвитку і необхідного відповідного перетворення параметрів феноменів розселення (природно-техно-соціумального континуума дійсності) з урахуванням морфотипологічних характеристик їх окремих цілісних фрагментів. Це є передумовою обґрунтування типів і видів процесо-середовищних трансформацій міського ландшафту як цивілізаційного капіталу (культурної спадщини) міста у ході його циклоstadійного життєвого шляху самоідентифікації.

Історичний міський ландшафт демонструє хід та результат особливості експлікації ансамблю культурних форм розселення різних епох, еволюції (змін) стану природних, техногенних і соціумальних компонентів міського середовища процесів життєдіяльності, специфічний характер і циклоstadійну динаміку їхніх процесо-середовищних взаємодій. Інтенсивність і характер залучення ресурсів культурних форм, ефективність їх доцільного використання для створення цивілізаційного капіталу ландшафтного феномену розселення (капіталізація як зародження, укорінювання і збільшення культурно-історичної духовно-матеріальної маси цивілізації) визначається не тільки циклоstadійним ходом експлікації та втілення іменованих форм дійсності, але й адекватним (на основі результатів дослідницької діяльності) управлінням гетерогенними умовами і параметрами стану компонентів міського ландшафту для регулювання (оптимізації) логос-системного механізму (тригер-схем як його "робочих органів") здійснення життєдіяльності глобальної, регіональної чи локальної цивілізації-метрополії [5, с.251, 268]. Композиційні тригер-схеми – це

струни "небесного музичного інструменту", доторкнувшись до яких опосередкованим способом (шляхом створення архітектонічних цезур-зв'язок), можна почути Голос (що дозволяє Гармонія), побачити Знак (що дозволяє Логіка), прочитати Слово (що дозволяє Граматика) шуканої Форми-Логоса, що здійснює свою конфігуровану експлікацію у світі дійсності розселення. Тому й можлива спрямована активізація топоформних механізмів динамічного втілення (створення та перетворення феноменів розселення) завдяки містобудівним регулятивним трансформаціям міського середовища у відповідності до закономірностей циклостадійного існування (життєвого шляху) цивілізації та її метрополій [5, с.357, 358].

Регулятивно-гармонізуюча роль цезур у консолідації ландшафтних фрагментів (дестинацій) різних рівнів визначає змістовну проблематику стосовно необхідності нових планувальних елементів та видів трансформації існуючих складових ландшафтного цілого міст-метрополій. Такі історичні міста як "мотори розвитку" (за Н. Зубаревич) транслюють імпульси зростання від різноманітних динамічних центрів на периферію та обумовлюють "м'який тип центр-периферійної нерівності" як тривалого процесу (див. "Експерт С-3", №27 від 17.07.2006). Таким чином, міський ландшафт як культурно-історична спадщина і капітал (спадкоємного забезпечення) динамічного циклостадійного (само)відтворення феноменів розселення (суб'єктів цивілізації та її ландшафтного базису) здійснюється завдяки як стійкій "роботі" механізмів експлікації іменованих культурних форм, так й пізнавально-трансформативній діяльності "освіченого" суспільства, акторів сфери архітектурно-містобудівної діяльності стосовно адекватного вибору методів, засобів та прийомів, притаманних різним типам і видам цілеспрямованої трансформації компонентів міського середовища.

Серед базових теоретичних містобудівних категорій, що дозволяють описати й розкрити топоформну сутність розселення і зміст планувальних правил (як аспектів механізму) логос-системного моделювання станів конкретних ландшафтних ареалів розселення, а саме: морфотектоніка (планувальна структура), морфогенез (планувальний генезис), морфотектура (планувальна організація), археморфотип (планувальна композиція) – саме остання визначає конструкт (габітус) морфотипізації, що містить композиційні нескінченні колекції спонтанних планувальних агрегатних організованостей (онтогенетичних кодів) та багатомірні шкали (рекурентні смислосзначеневі ряди) діапазонів уречевлення і означення [6].

На основі аналізу етапів становлення інтегрального знання про місто [7] було виявлено ряд стадій його розвитку, коли домінуючими уявленнями ставали: ієрархія функцій та простору (концепція К. Доксіадіса), типологізація

ознак (праці Дж. Каллена), психологічний образ (К. Лінч), багат шарове переплетення сіток різного змістовного характеру (К. Александер), певна середовищна якість (К. Бьюкенен), феноменологічний опис зримих форм міста (праці Р. Арнхейма і К. Лінча), екологія архітектури або аркологія (за П. Солері). Тому для виявлення сутнісних рис (позафункціональних, позастилістичних, позаісторичних) й було запропоноване поняття "морфотип" (яке можна віднести у даній редакції до одного з аспектів латентного генезису), а також стереотипні "портрети" стійких індивідуальних характеристик морфофрагментів міських ландшафтів для їхнього спадкоємного відтворення [7;8]. Ще раніше історико-містобудівний аналіз центру Санкт-Петербургу продемонстрував: пам'ятки архітектури, архітектурні ансамблі і фонові забудова утворюють унікальне середовище, яке з найбільшою повнотою характеризує еволюцію архітектури, типологічні особливості забудови, стильовий розвиток і прийоми містобудування [9, с.14]. Для визначення цінності містобудівних утворень С.К. Регеме, Д.В. Брунс і Г.Б. Омеляненко запропонували метод виявлення окремих цінних компонентів цілісного міського середовища та їхніх можливих комбінацій між собою, умовно названих "типами спадщини", які можна звести до кількох варіантів з відповідними статусами та видами охорони [1, с.9-11]. Хід морфотипологічного аналізу як й диференціація елементів унікального міського ландшафту (територіальних одиниць) фундується специфікою "роботи" складових універсального логос-системного механізму, що має відображення у змісті відповідних проблемних блоків постановки задач планувального управління, встановлення системної координації та пружно-цілісного регулювання параметрів інфраструктурних факторів діяння та трансформаційні режими (тригер-схеми механізму автопоезису) формування, функціонування, розвитку і відтворення феноменів розселення [10].

Успішність управлінських дій пов'язана із розумінням конкретної циклостадійної та фазової ситуації життя соціуму у контексті динаміки цивілізаційного феномену розселення, що знаходить своє підтвердження у теорії спіральної динаміки К.У. Грейвза стосовно врахування необхідних етапів еволюції свідомості та відповідних змін в орієнтаціях і розширенні набору (кола) життєвих цінностей у напрямку від "Я" до "Ми", що й визначає стиль управління (див. матеріал К. Смірної, "Дзеркало тижня", №5 від 10 лютого 2018р., с.12). Як відмічає О.І. Неклеса, постійно діє принцип збереження динамічної цілісності людства як "ікономії" – послідовного втілення повноти свого образу (культурної форми), свого потенціалу через послідовне втілення частин єдиного процесу, тобто через реалізацію – з тими чи іншими втратами –

ідеального образу історії, здійснюючи таким чином телеологічний Замисел, історичний Промисел [11, с.8].

Саме такий симбіоз культурних (метафізичних і психофізичних) "тисків" на складові феноменів дійсності розселення визначає архітектоніку ландшафтного цілого та його фрагментів, конфігурування яких автопоетично описується саме в категоріях концептів "дестинація" і "цезура", притаманних різним планувально-композиційним рівням цілісності [12;13;14]. Здатність цезур, як сполучних ланок – "мембранних швів" активізації та модифікації ресурсообігу, забезпечувати цілісність дестинацій, можливість установалення їхніх планувальних характеристик та параметрів визначається: геометрією та перетином (рекурентними пропорціями) простору, пропускнуою функціональною спроможністю та адекватним бюджетом часу, ємністю та щільністю матеріального (природно-техно-соціального) субстрату, вибірковою атрактивністю та прочитанням значень здійснення цілісного співіснування компонентів ідентифікованого ландшафтного фрагменту як самоцінності. Врахування зазначених феноменологічних характеристик потрібне для реалізації гармонічних ("скріплюючих") трансформацій міського середовища для досягнення етапного динамічного гармонійного стану міського ландшафту на основі застосування комплексу трансформаційних планувальних технологій [15].

Можна стверджувати, що логос-системний механізм втілення форм розселення проявляє (виявляє) такі релевантні морфогенетичні (археоморфотипічні) ознаки гармонійної ідентичності ландшафтного цілого (міського ландшафту): пропорційність середовища формування (співрозмірність частин і цілого – пластика), збалансованість середовища функціонування (динамічна рівновага – поведінка), стадійність середовища розвитку (поступальність перетворень – кондиція), автентичність середовища відтворення (гетерозис життєздатності – самоцінність та стійкість).

Морфогенетичні типостворюючі характеристики середовища процесів розселення (й відповідні засади консолідації міського ландшафту) визначають чотири класи типізації (як прояв онтогенетичного топоморфізму за Євг. Лазаренком): I клас – на основі уявлень про несучу здатність середовища формування ландшафтного цілого (дія циклоритмічного агрегату логос-системного механізму); II клас – на основі уявлень про дієздатність середовища функціонування ландшафтного цілого (дія циклоперіодичного агрегату логос-системного механізму); III клас – на основі уявлень про уміщуючу здатність середовища розвитку ландшафтного цілого (дія циклофазового агрегату логос-системного механізму); VI клас – на основі уявлень про інтегральну життєздатність середовища відтворення ландшафтного цілого (фрактально-

рекурентна дія ансамблю агрегатів циклостадійної епітаксії логос-системного механізму). В залежності від типів містобудівних планувальних завдань (суперпозиції управлінських дій з урахуванням результатів містобудівної діагностики) можна говорити про вищезгадані класи процесоорієнтованої морфотипізації стосовно особливостей відзначення будови, призначення функцій, визначення властивостей і встановлення смислозначень цільових змін стану міського ландшафту та його фрагментів. Відтак можливе формулювання чотирьох груп відповідних критеріїв оцінки вибіркової атрактивності (відбитків ознак ідентичності) міського середовища і повноцінності умов гармонічного здійснення (ефективності режимів) базових міських процесів:

достатньої насиченості взаємовідношень інтенсивності та щільності (просторової зв'язаності пластики) компонентів середовища формування – оптимізація параметрів сумісності;

адекватної надійності взаємовідношень комплексності та корисності (темпоральної зв'язаності поведінки) компонентів середовища функціонування – оптимізація параметрів вартості;

гарантованої безпеки взаємовідношень вибіркової та продуктивності (субстанційної зв'язаності кондиції) компонентів середовища розвитку – оптимізація параметрів варіативної зрілості;

фрактальної гомоморфної стійкості взаємовідношень ідентифікації та консолідації (мовно-семіотичної зв'язаності самоцінності та поліфонії) компонентів середовища (само)відтворення – оптимізація параметрів ціледосягнення цивілізаційної ідентичності.

Вищерозглянуті групи взаємовідношень реалізуються та підтримуються інструментами тригер-схем агрегатів логос-системного механізму: структурними (зчиняють здійснення територіальних мереж), генетичними (зчиняють здійснення зон різних типів), організаційними (зчиняють здійснення районів різних видів і рівнів), композиційними (зчиняють здійснення дестинацій та цезур архітектоніки), синтетичними системними (зчиняють динамічне замикання та ідентифіковане центрування розподільних атрибутів цілісних ландшафтних ареалів розселення). Вказані розрізнення можуть бути покладені в основу формування морфотипологічних інструкцій (технологічні смислові принципи) і інструментів (модальні значеневі методи) експлікації культурних форм-логосів дійсності розселення із врахуванням містобудівної діагностики феноменологічних характеристик стану конкретних ландшафтних фрагментів. Тоді на основі розпізнання таких особливостей території, вона (як говорить переконаний у цьому В.І. Нудельман) "сама скаже, що їй можна, а що не можна" (див. "Дзеркало тижня", №29 від 20 серпня 2016 р., с.11).

Встановлення морфотипологічних характеристик як сигналізаторів адекватних процесо-середовищних змін пов'язане із змістом поняття "цивілізаційна ідентичність" міського ландшафту, що трактується як культурно-історична тотожність феноменологічних параметрів духовно-матеріального ландшафтного базису (ареалів розселення цивілізації різних архітектонічних рівнів) смислозначенням атрибутів і ресурсів ідеальної культурної (іменованої) форми, що породжує феномени дійсності, встановлених на основі символічних реєстрів циклостадійних різнопланових інтелектуальних інтерпретацій (уявлень) стосовно мовних сигналізаторів сутності та механізмів феномену розселення даного топосу й притаманних епохі, що розглядається.

Консолідуєча інфраструктурна роль компонентів міського середовища (ландшафтної інфраструктури) як умови та регулятора "протікання" (рекурсії) міських процесів, а також ефективності їх соціальних, економічних, екологічних і планувальних взаємодій (проявів цілісності) відображається у таких матеріально-духовних ознаках стану морфоатрибутів міського ландшафту: просторовий асоціативний образ та специфічні риси ("краса") індивідуального обличчя, співвідношення та профілювання ("користь") функціональних патернів-способів життя, масштаб та насичуваність ("міцність") зчепленнями матеріальних (психофізичних) елементів, особливості причитування різнорідностей ("благо") історичної морфотипології (одиниць планувального ансамблю).

Широко відомі приклади дії об'єднуючих соціокультурних засад фрагментування житлових ландшафтів (як критеріїв "прив'язуваності" мешканців до свого місцепроживання), серед яких: наявність безпечного та комфортного житла, як традиційного, так й сучасного (контрольовані житлові комплекси, кондомініуми), доступна освіта та належне виховання дітей (близкість дошкільних і шкільних закладів), зручна, доступна і різноманітна мережа закладів торгівлі і сервісу масового попиту, а також у низці випадків – дрібного виробництва, місцевий облаштований природний локус, наявність місцевих визначних пам'яток, міфів, об'єктів культурної спадщини та місць історичних чи легендарних подій. Усе це визначає соціокультурний аспект цивілізаційної ідентичності територіальних спільнот [5, с.243-245; 16; 17; 18]. Й у всі історичні періоди архітектура (за висловом К. Лавріненко-Омецької) втілювала матеріальний дискурс часу, відображала семіотику цивілізацій (див. "Дзеркало тижня", № 20 від 20 травня 2000 р., с.16). А як відзначав Г.В. Борисевич, вже стародавні міста Русі уособлювали собою пульсуючі зосередження містобудівної культури, де відбувалося життя достатньо згуртованих спільнот (див. "Строительная газета", № 40 від 3 жовтня 1986 р.).

Відповідно до цивілізаційної парадигми Є.С. Ляпіна щодо циклостадійної динаміки дійсності розселення (тема розробляється Є.В. Швець в рамках креативно-рекурсивної концепції розселення [4]) міста є культурно-історичними метрополіями (поширюваної консолідуючої єдності соціуму, техносфери і природного комплексу різних регіонів ойкумени), суб'єктами (транс)формацій дійсності, процесо-середовищними ландшафтними ареалами розселення як втілення культурних форм та територіальна й надтериторіальна ідентифікація смислосначень епох, що циклостадійно і циклофазово розгортаються. Схожі уявлення стосовно необхідності урахування закономірностей циклічності змін поколінь населення та трьохетапної фази розвитку сельбищних територій при розробці нормативних параметрів містобудівних планувальних рішень були обґрунтовані М.Я. Ксєневичем на прикладі Донецько-Макіївської агломерації [19, с.128-130].

Не випадковою є й пропозиція відокремлювати у концепті території власно "фізичну" територію і "метафізичну" територію, яка відображає образи-архетипи та уявлення про культурний ландшафт [20, с.146], політичні дискурси стосовно якого ідентифікують його цивілізаційну унікальність, а символічні образи-моделі психофізичних феноменологічних характеристик можуть розглядатися як безсумнівне свідчення цивілізаційної ідентичності [20, с.451, 454]. Таким чином, міський ландшафт є ментально-матеріальною (психофізичною) і символічною спадщиною (капіталом) цивілізації, а цивілізаційна ідентичність міського ландшафту (метрополії) може бути охарактеризована як екзистенційні (скоординовані з відповідними тригер-схемами) образність (репрезентативні тексти пам'яті), потенціальність (оцінки минулого досвіду), програмність (настанови та версії майбутнього), конфігуративність (арсенали зрозумілих трансцендентних інструкцій і інструментів самовизначення та самоуправління). Цей висновок має підтвердження у тезисі стосовно існування ключового принципу розуміння формування самоусвідомлення (за А. Ахутіним) – осмислення спадщини, коли саморозуміння – це різні способи трактування спадщини та її використання. Даний тезис мав фактично розгорнуте використання у розрізненні рівнів оцінки естетичної якості міського середовища (його естетичного змісту) з використанням двох типів порівняння – інформаційно-емоційного і метафоричного, без уявлень про яке (кола можливих метафор, що породжуються архітектурним середовищем) неможливо зрозуміти естетичні співвідношення міського середовища і архітектурної спадщини [21, с.11-14].

З точки зору цивілізаційного підходу до вивчення феномену дійсності розселення можна стверджувати, що не існує "неісторичних" місць, поселень, міст, регіонів, а існують певні історичні етапи їхнього зародження,

становлення, перетворення. Також не буває "некультурного" міського середовища чи міського ландшафту в цілому, але є певний циклостадійний (у т.ч. циклофазовий) рівень їхньої культурної відповідності (логос-центричної ідентичності) та ступінь адекватної зрілості їхніх станів. Сформовані цивілізаційні серцевинні традиції мислєдїяльності і життєдїяльності, що зазнають історичних деформацій та поповнюються історичними модерними новачіями, не втрачають свою роль транслятора культурних цінностей епох [22]. Як відзначав КендзоТанге, спадкоємність (традицій, архітектури, ментальності) завжди була й залишається показником людської культури та рівня розвитку суспільства, а головна цінність – це різноманітність навколишнього світу, який є складним, мозаїчним й у цьому його привабливість (див. "Известия", № 262 від 19 вересня 1989 р., с.5).

У цьому відношенні цікавими є майже імперативні судження В.Виборного: прадавні частини міст повинні зберігатися як "акумулятори" традицій різних верств населення. Лише при повноцінному відновленні культурних традицій можна буде говорити про їхні інтерпретації в конкретних архітектурних рішеннях. Визначення історико-культурної цінності та потенціалу різних типологічних зон поселень дозволяє виявити стійкі напрями їхнього спадкоємного розвитку, встановити допустимі пороги втручання у історичне середовище без порушення "генетичного" коду типологічних зон та закономірностей їхнього утворення (див. "Строительная газета", № 31 від 4 серпня 1995р., с.16). І тут доречно думка А.В. Іконнікова: традиції не вибирають з якогось готового набору, але вони вирощуються та стають активним фактором розвитку тоді, коли відповідають вимогам сучасності, достатньо гнучкі і внутрішньо багаті. Надмірно інерційні нездатні асимілювати нове – відмирають (див. "Строительная газета", № 6 від 9 лютого 1996р.). Тому мають право і можливість існування "істинні" (малі) сусідства на базі осмисленого, неупередженого порозуміння стосовно меж і характеристик розпізнавального (на основі культурних зразків) середовищного фрагменту життя спільноти як засобу обмеженого контролю вибіркової якості міського ландшафту [23, с.191-194] та умови успішного управління загальним ресурсом задля досягнення колективного блага (за Е. Остром). Обґрунтованим є й висновок: спадкоємність атрибутів міського ландшафту та його історико-генетичні типи не можна розглядати як випадкові [24, с.165].

Реалізація вищезгаданих положень та поглядів потребує пошуків засобів досягнення більш повної масштабної відповідності містобудівних фрагментів законам формотвілення із створенням психофізичних (комфортних) функціонально-просторових ситуацій, із залученням способів забезпечення зв'язку з місцевими традиціями, зростання семантичної змістовності та

складності міського середовища, що моделює складність та багатобразність самого життя міста [21, с.85, 90]. Таким чином можна знову констатувати, що центром містобудівної уваги є типи міського ландшафту як певні цілісності середовища життєвих процесів.

Такий підхід до розуміння типології фрагментів міського середовища був закладений вже у праці Дж. Каллена "Міський ландшафт" ("townscape") у 1961р., а також відповідає принципу реконструкції середовища життя як реінтеграції епох стосовно об'єднання усіх хронологічних середовищних пластів у новій спадкоємній єдності міста (ландшафтного цілого) [21, с.96, 99].

Для подальшого містобудівного аналізу можуть бути запропоновані такі морфотипічні макрофрагменти міського ландшафту (ареалів розселення): виокремлені сакральні осередки зародження (топоморфного укорінення), історичне ядро як первинний фокус тяжіння зв'язків консолідації, центральна частина (ансамбль) як "історичне місце" та контур репрезентативних середовищних домінант, пояс утворення секторальних вузлів та напрямків територіального росту (спектрів розповсюдження зв'язків консолідації), радіальні сегментовані сектори територіального прирощування, фронтальні пояси фрагментованого спірального нарощування ландшафтного цілого, автономні територіальні утворення в межах метрополійного тяжіння зв'язків консолідації ареалу розселення. Можна стверджувати, що морфотипологічні ознаки макро-, мезо- та мікрофрагментів мають еволюційно-диференційний характер проявлення на таких топоморфних шкалах:

інтенсивності – екстенсивності цільового використання території ("пластика процесів");

атрактивності впливу наявних та потенційних об'єктів (домінант) культурно-історичної спадщини ("пластика середовища");

комбінаційної згуртованості функціональних (кластерних) співзалежностей ("поведінка процесів");

спорідненості (співвідношень припасування) природних, техногенних і соціальних компонентів ("поведінка середовища");

циклостадійних ознак та фазових переходів станів фрагментів ("кондиції процесів");

діагностики ознак адекватної зрілості макрокомпонентів та територій ("кондиції середовища");

доцільних змін смислосзначень поступальних трансформацій ("самоцінність процесів");

сформованості і завершуваності (інтегрованої згуртованості) ансамблів макрокомпонентів ("поліфонія середовища");

планувального розрізнення (композиційних параметрів) складових архітектоники ландшафтного цілого – дестинацій і цезур різних масштабних рівнів ("стійка симфонія процесо-середовищної єдності").

Можна вважати справедливим зауваження стосовно того, що претензії продиктувати об'єкту містобудування подальшу долю (майбутнє), що не обгрунтовано його самоєволюцією, повертається ("вилазить") помилками та неможливістю реалізації замислів, так як без глибокого соціокультурного, ретроспективного і діяльного аналізу неможливо охопити усе різноманіття факторів, які мають вплив на результат розвитку [9, с.52].

Для застосування у практиці містобудівного планування та проектування можуть бути встановлені типологічні ряди елементарних ландшафтних утворень (комплексів, центрів, ансамблів), прийоми та межі планувальної консолідації ландшафтних компонентів та елементів як результативне логосистемне формовтілення у виді рекурсивних продуктів архітектоники – цілісних ландшафтних фрагментів (композиційної єдності дестинації – цезури). Відбувається якісно-кількісна духовно-матеріальна реалізація (втілення) культурних топоформних прообразів, потенціалів, програм і конфігураторів, ефективність уречевлення і означення яких залежить, як було сказано раніше, й від мистецтва прийняття містобудівних управлінських рішень (в унісон з гармонією, логікою і граматику культурних форм-логосів дійсності). Відповідно виявляються дисгармонічні, алогічні, такі, що позбавлені "грамотності" елементи морфотипологічних складових фрагментів міського ландшафту, що й обумовлює вибір стратегій і технологій містобудівних перетворень (гармонізації) морфофрагментів ландшафтного цілого для забезпечення їхнього культурно-історичного (цивілізаційно-ідентичного) стану та адекватного рівня культурної капіталізації на кожному етапі циклостадійного життєвого шляху.

Архітектурно-містобудівною одиницею цивілізаційної ідентичності міського ландшафту є культурно-історична самобутня капіталоемність, що відображає пластику (у т.ч. естетичне благо), поведінку (у т.ч. етичне благо), кондиції (у т.ч. гігієнічне благо), самоцінність і поліфонію (у т.ч. культурні імперативи та рецепції блага) міського ландшафту. Відповідно, морфогенетичними типостворюючими характеристиками культурного блага ("блесінга") і вибірковості станів міського ландшафту ("штрих-кодowymi" маркерами спадкоємної якості) є несуща здатність середовища формування, дієздатність середовища функціонування, уміщаюча здатність середовища розвитку, інтегральна життєздатність середовища відтворення, які разом й обумовлюють палітру типів трансформації та видів ефективного використання,

оновлення чи збереження об'єктів і територій культурної спадщини, її мовного контексту успадкування майбутнього.

Література

1. Омеляненко Г.Б. Вопросы использования историко-культурного наследия при реконструкции городов / Г.Б.Омеляненко // Проблемы реконструкции городской среды. Обзорная информация. – М.: ВНИИТАГ, 1990. – Вып. 3. – 80с.
2. Методические рекомендации по формированию городской среды. – К.: КиевНИИП градостроительства, 1990. – 106с.
3. Соколова Т.Н. Историко-градостроительные исследования – основа преобразования старых городов / Т.Н. Соколова // Архитектура и строительство России, 1989. – №3. – С.2–4.
4. Швец Е.В. Циклостадийные трансформации городов-метрополий как ландшафтных феноменов цивилизации / Е.В. Швец // European Journal of Technical and Nature Sciences. "East West" Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. – 6(6), 2017. – p.12–18.
5. Ляпин Е.С. Динамика цивилизации / Е.С. Ляпин. – СПб.: Издательство "Нестор – История", 2007. – 556с.
6. Дюжев С.А. Містобудівна мова речей: гармонія, логіка, граматики ареалів розселення (онтологічні, теоретико-методологічні та феноменологічні виміри дійсності) / С.А. Дюжев // Містобудування та територіальне планування . – К.: КНУБА, 2013. – Вип. 49. – С.153–170.
7. Бабуров А.В. О морфологии городского пространства / А.В. Бабуров // ИРЖ "Архитектура и градостроительство". Тетрадь 1. Отечественный опыт. – М.: ВНИИТАГ, 1991. – Вып. 2/3. – С.44–46.
8. Арапов С.Н. Методика описания морфологии городских открытых пространств / С.Н. Арапов // ИРЖ "Архитектура и градостроительство". Тетрадь 1. Отечественный опыт. – М.: ВНИИТАГ, 1991. – Вып. 2/3. – С.46–54.
9. Историко-градостроительный анализ развития архитектурно-планировочной структуры центра Ленинграда и разработка практических рекомендаций к проекту генерального плана развития Ленинграда / А.С. Кривов, М.П.Березин, Е.И. Изварин, Т.Ф. Эверлинг // Научно-технический отчет. Том II, кн. 2. – Л.: ЛенНИИпроект, 1985. – 93с.
10. Дюжев С.А. Теоретичні проблеми планувального вирішення завдань містобудівної трансформації міського ландшафту / С.А. Дюжев // Містобудування та територіальне планування . – К.: КНУБА, 2014. – Вип.52. – С.125–134.

11. Неклесса А.И. Ordo Quadro – четвертый порядок: пришествие постсовременного мира / А.И. Неклесса // Полис, 2000. – №6. – С.6–23.
12. Мошняга Е.В. Концепт "дестинация" в системе концептов международного туризма / Е.В. Мошняга // Лингвистика и международная коммуникация. – 2011. – №4. – С.172–177.
13. Стецюк І.І. Утворення і категоризація цілісного фрагменту міського середовища (принципова модель взаємодій складових-частин цілого) / І.І. Стецюк // Архітектурний вісник КНУБА. – К.: КНУБА, 2014. – Вип.4. – С.99–107.
14. Дюжев С.А. Системний композиційний механізм гармонічного сполучення частин цілого ландшафтних феноменів дійсності розселення (дестинації, цезури, цілісні агрегати-морфофрагменти) / С.А. Дюжев // Містобудування та територіальне планування. – К.: КНУБА, 2014. – Вип.53. – С.134–153.
15. Дюжев С.А. Культурно-історична етапна сформованість і стабільна завершеність фрагментів міського середовища / С.А. Дюжев // Містобудування та територіальне планування. – К.: КНУБА, 2016. – Вип.62. – С.210–221.
16. Тенденции социально-пространственного формирования городских структур / Г.А.Малоян // Экспресс-информация. Серия 3. Районная планировка и градостроительство. Зарубежный опыт, вып.19. – М.: ВНИИИСА, 1981.– 19 с.
17. Арзили А.Ю. Актуальность проблемы духовности городской среды в мировом сообществе / А.Ю. Арзили // Містобудування та територіальне планування. – К.: КНУБА, 2018. – Вип. 66. – С.5–18.
18. Блинова М.Ю. Социокультурная идентичность как новая концепция развития архитектурной среды современного города / М.Ю. Блинова // Проблеми розвитку міського середовища. – К.: НАУ, 2014. – Вип.1 (11). – С.165–178.
19. Ксеневиц М.Я. Просторова організація і сталий розвиток міст-центрів (моделювання, нормування та методика на прикладі Донецька – Макіївки) / М.Я. Ксеневиц. – К.: НДПМістобудування, Вінниця: "Видавництво "Тезис", 2001. – 159с.
20. Замятин Д.Н. Постгеография. Капитал(изм) географических образов / Д.Н. Замятин. – СПб.: ИЦ "Гуманитарная Академия", 2014. – 592с.
21. Беккер А.Ю., Щенков А.С. Современная городская среда и архитектурное наследие: эстетический аспект / А.Ю. Беккер, А.С. Щенков. – М.: Стройиздат, 1986. – 204с.
22. Зильберман Д.Б. Традиция как коммуникация: трансляция ценностей, письменность / Д.Б. Зильберман // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С.76–105.

23. Линч К. Совершенная форма в градостроительстве / К. Линч. [Пер.с англ. В.Л. Глазычева; Под ред. А.В. Иконникова]. – М.: Стройиздат, 1986. – 264 с.

24. Социально-культурные функции города и пространственная среда / Под общ. ред. Л.Б. Когана. – М.: Стройиздат, 1982. – 177 с.

Дюжев С.А., Институт архитектурного менеджмента, г. Киев.

ЦИВИЛИЗАЦИОННАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ГОРОДСКОГО ЛАНДШАФТА КАК КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ И ВОПРОСЫ ЕГО МОРФОТИПИЗАЦИИ.

Рассмотрены вопросы сохранения и использования культурно-исторического наследия в контексте цивилизационной идентичности городского ландшафта и актуальности установления закономерностей и обоснования выбора типов его трансформационных изменений. Отмечена репрезентативная роль городского ландшафта относительно хода и результата экспликации ансамбля культурных форм расселения различных эпох, интенсивности и характера вовлечения их ресурсов для создания цивилизационного капитала ландшафтного феномена расселения. Очерчены четыре класса морфогенетических типобразующих характеристик среды процессов расселения и соответствующие группы критериев оценки избирательной аттрактивности (отображений признаков идентичности) городской среды и эффективности режимов городских процессов.

Ключевые слова: культурные формы действительности, цивилизационный капитал, городской ландшафт, цивилизационная идентичность, среда и процессы расселения, логос-системный механизм, триггер-схемы, морфотипизация, морфотипологические характеристики, управленческие действия.

Dyuzhev S.A., chief specialist, Institute of architectural management, Kyiv.

CIVILIZATIONAL IDENTITY OF URBAN LANDSCAPE AS CULTURAL AND HISTORICAL INHERITANCE AND ITS MORPHOTYPIFICATION ISSUE.

The issue of maintenance and using of cultural and historical inheritance in the context of urban landscape civilizational identity and actuality of ascertainment of its regularities and choice grounding of types for its transformational changes was

examined. Representative role of urban landscape concerning course and result of explication of ensemble of settling cultural forms as inherent to various epochs, intensity and character of attraction of their resources for creation of civilizational fund of settling landscape phenomenon was mentioned.

Theoretical and methodological basis of morphotypification fragments for urban landscape with using of city-planning categories, which reveal topomorphic essence (aspects) of logos-system mechanism of becoming of landscape settling areas were given. It was defined the following morphogenetic (archemorphotypical) tokens of harmonic identity of landscape whole (urban landscape areas): proportionality of environment of forming (comeasurement of parts and whole – plastic), equilibrium of environment for functioning (dynamic balance – behaviour), phasing of environment of development (advancing of transformations – condition), authenticity of environment of reproduction (heterosis of vital capacity – self-value and steadiness).

It was distinguished four classes of morphogenetical type-creating characteristics of environment for settling processes and appropriate group of estimational criterions of selective attractiveness (imprints of tokens of identity) of urban environment and effective regimes of urban processes. For further city-planning analysis it was suggested the planning distinguishing for morphotypificational macrofragments of urban landscape and their morphotopological classificational tokens (identificational scales) which have evolution-differential character of manifestation under the conditions of civilizational transformational changens.

Key words: cultural forms of reality, civilizational fund, urban landscape, civilizational identity, environment and processes of settling, logos-system mechanism, trigger-schemes, morphotypification, morphotopological characteristics, managerial actions.

REFERENCES

1. Omelianenko G.B. Voprosy ispolzovaniia istoriko-kulturnogo naslediia pri rekonstruktsii gorodov / G.B. Omelianenko // Problemy rekonstruktsii gorodskoi sredy. Obzornaia informatsiia. – M.: VNIITAG, 1990 – Vyp.3 – 80 s.
2. Metodicheskie rekomendatsii po formirovaniu gorodskoi sredy. – K.: KeivNIIPgradostroitelstva, 1990 – 106 s.
3. Sokolova T.N. Istoriko-gradostroitelnyie issledovaniia – osnova preobrazovaniia starykh gorodov / T.N. Sokolova // Arkhitektura i stroitelstvo Rossii, 1989. – №3. – S. 2–4.
4. Shvets Ye.V. Tsyklostadiinyie transformatsii gorodov – metropolii kak landshaftnykh fenomenov tsivilizatsii / Ye.V. Shvets // European Journal of

Technical and Nature Sciences. "East West" Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. – 6(6), 2017. – p.12–18.

5. Liapin Ye.S. *Dinamika tsivilizatsii* / Ye.S. Liapin. – SPb. : Izdatelstvo "Nestor-Istoriia", 2007. – 556 s.

6. Diuzhev S.A. *Mistobudivna mova rechei: harmoniia, lohika, hramatika arealiv rozselennia (ontolohichni, teoretiko-metodolohichni ta fenomenolohichni vymiri diisnosti)* / S.A. Diuzhev // *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. – K.: KNUBA, 2013. – Vyp.49. – S. 153–170.

7. Baburov A.V. *O morfologii gorodskogo prostranstva* / A.V. Baburov // IRZH "Arkhitektura i gradostroitelstvo". Tetrad 1. *Otechestvennyi opyt*. – M.: VNIITAG, 1991. – Vyp.2/3. – S. 44–46.

8. Arapov S.N. *Metodika opisaniia morfologii gorodskikh otkrytykh prostranstv* / S.N. Arapov // IRZH "Arkhitektura i gradostroitelstvo". Tetrad 1. *Otechestvennyi opyt*. – M.: VNIITAG, 1991. – Vyp.2/3. – S.46–54.

9. *Istoriko-gradostroitelnyi analiz razvitiia arkhitekturno-planirovochnoi struktury centra Leningrada i razrabotka prakticheskikh rekomendatsii k proiektu generalnogo plana razvitiia Leningrada* / A.S.Kryvov, M.P.Berezin, Ye.I.Izvarin, T.F.Everling // *Nauchno-tekhnicheskii otchet. Tom II, kn.2*. – L.: LenNIIproekt, 1985. – 93 s.

10. Diuzhev S.A. *Teoretichni problem planovalnogo vyrishennia zavdan mistobudivnoi transformatsii miskogo landshaftu* / S.A. Diuzhev // *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. – K.: KNUBA, 2014. – Vyp.52. – S. 125–134.

11. Neklessa A.I. *Ordo Quadro – chetvertyi poriadok: prishestviie postsovremennogo mira* / A.I. Neklessa // *Polis*, 2000. – №6. – S. 6–23.

12. Moshniaga Ye.V. *Konsept "Destinatsiia" v sisteme konseptov mezhdunarodnogo turizma* / Ye.V. Moshniaga // *Lingvistika i mezhdunarodnaia komunikatsiia*. – 2011. – №4. – S. 172–177.

13. Stetsiuk I.I. *Utvorennia i katehoryzatsiia tsilisnoho frahmentu miskoho sere dovyscha (printsipova model vzaiemodii skladovykh-chastin tsiloho)* / I.I. Stetsiuk // *Arkhitekturnyi visnyk KNUBA*. – K.: KNUBA, 2014. – Vyp.4. – S. 99–107.

14. Diuzhev S.A. *Sistemnyi kompozytsiinyi mekhanizm harmonichnoho spoluchennia chastin tsiloho landshaftnykh fenomeniv diisnosti rozselennia (destynatsii, tsezury, tsilisni ahrehaty-morfofrahmenty)* / S.A. Diuzhev // *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. – K.: KNUBA, 2014. – Vyp.53. – S. 134–153.

15. Diuzhev S.A. Kulturno-istorichna etapna sformovanist frahmentiv miskoho seredovyshcha / S.A. Diuzhev // *Mistobuduvannia ta teritorialne planuvannia*. – K: KNUBA, 2016. – Vyp.62. – S. 210–221.

16. Tendentsii sotsialno-prostranstvennogo formirovaniia gorodskikh struktur / G.A.Maloian // *Ekspress-informatsiia. Seriia 3. Raionnaia planirovka i gradostroitelstvo. Zarubezhnyi opyt*. – M.: VNIISA, 1981. – Vyp.19. – 19 s.

17. Arzili A.Yu. Aktualnost problem dukhovnosti gorodskoi sredi v mirovom soobshchestve / A.Yu. Arzili // *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia* – K: KNUBA, 2018. – Vyp.66. – S. 5–18.

18. Blinova M.Yu. Sotsiokulturnaia identichnost kak novaia konsepsiia razvitiia arkhitekturnoi sredi sovremennogo goroda / M.Yu. Blinova // *Problemy rozvitku miskoho seredovyshcha*. – K: NAU, 2014.– Vyp.1(11). – S. 165–178.

19. Ksenevich M.Ya. Prostorova orhanizatsiia i stalii rozvytok mist-tsentriv (modeliuvannia, normuvannia ta metodika na prikladi Donetska – Makiivky) / M.Ya. Ksenevich // – K: NDIPmistobuduvannia, Vinnytsia: "Vydavnytstvo "Tezis", 2001. – 159 s.

20. Zamiatin D.N. Postgeografiia. Kapital(izm) geograficheskikh obrazov / D.N. Zamiatin. – SPb.: IC "Gumanitarnaia Akademiia", 2014. – 592 s.

21. Bekker A.Yu., Shchenkov A.S. Sovremennaia gorodskaia sreda i arkhitekturnoie nasledii: esteticheskii aspekt / A.Yu. Bekker, A.S. Shchenkov. – M.: Stroiizdat, 1986. – 204 s.

22. Zilberman D.B. Traditsiia kak kommunikatsiia: translatsiia tselestoi, pismennost / D.B. Zilberman // *Voprosy filosofii*, 1996. – №4 – S.76-105.

23. Linch K. Sovershennaia forma v gradostroitelstve / K. Linch [Per. s angl. V.L. Glazycheva, pod. red. A.V.I konnikova] – M.: Stroiizdat, 1986. – 264 s.

24. Sotsialno-kulturnyie funksii goroda i prostranstvennaia sreda / Pod obshch. red. L.B. Kogana. – M.: Stroiizdat, 1982. – 177 s.